

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور مرکز تهران جنوب

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادب فارسی

شخصیت و شخصیت‌پردازی در رمان‌های "تالار پذیرایی پایتخت" و

"آتش سرد" محمد علی گودینی

استاد راهنما:

دکتر نرگس محمدی بدر

استاد مشاور:

دکتر علی محمد پشدار

دانشجو:

فرزانه حیدری

پاییز ۹۳

دانشگاه پیام نور استان تهران

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

تاریخ:
شماره:
پیوست:

مرکز تهران جنوب

تصویب نامه

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی گرایش
تحت عنوان:

شخصیت و شخصیت پردازی در رمانهای (تالار پذیرایی پایتخت) و (آتش سرد) محمد علی گودوینی

نام خانوادگی: حیدری
شماره پروژه: ۱۵۹۲۶
تاریخ دفاع: ۱۳۹۳/۹/۳
نام: فرزانه
شماره دانشجویی: ۹۰۹۷۲۴۴۷۱
ساعت: ۱۰-۱۱/۳۰
نمره: ۱۹ نرزن ۲۲
درجه ارزشیابی: عالی

هیات داوران:

داوران	نام	نام خانوادگی	کد استادی	مرتبه علمی	امضاء
راهنما	نورگس	محمدی بدر	۳۷۸۱۱۲	استاد	
راهنمای دوم
مشاور	علی محمد	پشتدار	۴۱۰۳۸۷	دانشیار	
مشاور دوم
داور	شهرزاد	نوری صفا	۴۴۹۳۶۵	رئیس هیات	
نماینده گروه	حسین	یزدانی احمد آبادی		استاد	

تهران، خیابان انقلاب، خیابان
استاد نجات الهی، نرسیده به
چهار راه سیند، دانشگاه پیام نور
مرکز تهران جنوب، پلاک ۳۳
تلفن: ۸۴۲۲۴
۸۸۸۰۱۰۹۰
فکس: ۸۸۸۰۳۶۸۵
کد پستی: ۱۵۸۴۶۶۸۶۱۱

نشانی الکترونیک:

www.teh-jonuob.pnu.ac.ir
Jonuob@tpnu.ac.ir

تقدیم بہ دو فرشتہ‌ای زندگی ام؛

پدرم و مادرم

و تقدیم بہ

ہمسفر مہربانم

پاسکزاری

باسپاس از لطف پروردگار مهربان، قدردان راهنمایی و همراهی استادان
گرامی خود، استاد راهنمای عزیز، سرکار خانم دکتر زکریا محمدی بدر، استاد مشاور
گراتقدر جناب آقای دکتر علی محمد شتادار و باسپاس از استاد گرامی، سرکار خانم
دکتر نوری صفا که داوری این پژوهش را بر عهده گرفتند و جناب آقای دکتر
حسین یزدانی مدیر محترم گروه زبان و ادبیات فارسی، که در نهایت لطف،
زحماتی را فراتر از آن چه بر عهده دارند متحمل شدند . بنده توان جبران
محبت‌های ایشان را ندارم، ولی خداوند بزرگ پاسخ‌گویی همه‌ای مهربان‌الاست. از
دکاه او، موفقیت روز افزون را برای همه‌ای این بزرگواران خواستارم.

چکیده

باتوجه به اهمیت شناخت عناصر تشکیل دهنده رمان و جایگاه و کارایی هریک از آنها، در این تحقیق سعی شده است که یکی از بنیادی ترین این اجزا یعنی شخصیت و شخصیت پردازی در دو رمان برجسته محمد علی گودینی، نویسنده نامی معاصر ایران مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. بر این اساس شخصیت های دو رمان «تالار پذیرایی پایتخت» و «آتش سرد» به صورت تحلیلی از منظر ایستایی و پویایی و یا اصلی و فرعی بودن به همراه روش های صحیح شخصیت پردازی بررسی و مقایسه شده و انواع شخصیت از مناظر متفاوت بررسی می شود. پژوهش انجام شده بر نقش مهم و تاثیرگذار آثار وی در ادبیات معاصر صحنه گذاشته و به ویژه دیدگاه انسان امروز و تحول افکار وی و اهمیت مضمون های اجتماعی و فرهنگی از طریق شناخت شخصیت های رمان نویسنده نمایان تر می شود.

این پژوهش بر مبنای روش تحلیلی انجام می شود که محقق با استفاده از منابع مکتوب اعم از کتاب، مقاله، پایان نامه و پایگاه اطلاع رسانی به شیوه نظری به بررسی آثار خواهد پرداخت.

شخصیت پردازی در رمان های گودینی مضامین متفاوتی را به خواننده عرضه می دارد که اغلب آنان مربوط به مردم روستا و مشکلات آنها در دهه های اخیر است. در این رمان ها اغلب شخصیت ها ساده هستند که شخصیت ایستایی دارند و تعداد شخصیت های پویا بسیار کم است.

واژگان کلیدی: رمان، شخصیت، شخصیت پردازی، محمدعلی گودینی، تالار پذیرایی پایتخت، آتش

سرد

Contents

مقدمه ۱

فصل اول : کلیات پژوهش

۱-۱- بطن مسئله ۴

۱-۲- سوالات اصلی تحقیق: ۵

۱-۳- سابقه و ضرورت انجام تحقیق ۵

۱-۴- فرضیه های تحقیق: ۶

۱-۵- اهداف تحقیق : ۷

فصل دوم : مبانی نظری ، مفاهیم و تعاریف

۲-۱- ادبیات داستانی: ۹

۲-۱-۱- بسترینه داستان: ۹

۲-۱-۲- تعریف داستان ۱۰

۲-۱-۴- انواع داستان ۱۴

۲-۱-۵- بسترینه ی رمان ۱۷

۲-۱-۶- تعریف رمان ۱۸

۲-۱-۷- انواع رمان ۲۱

۲-۱-۸- وضعیت رمان نویسی در ایران ۲۵

- ۲- بخش دوم: شخصیت و شخصیت پردازی ۲۵
- ۲-۲-۱- تعریف شخصیت ۲۵
- ۲-۲-۲- جایگاه شخصیت در داستان ۲۹
- ۲-۲-۳- انواع شخصیت ۳۱
- ۲-۲-۴- شیوه های معرفی شخصیت های رمان ۴۱
- ۲-۲-۵- منشأ شخصیت در ذهن نویسنده ۴۲
- ۲-۲-۶- تاملی در شخصیت پردازی ۴۳
- ۲-۲-۷- تاریخچه ی شخصیت پردازی ۴۷
- ۲-۲-۸- عنصر شخصیت و شخصیت پردازی در داستان ۵۰
- ۲-۲-۹- ویژگی های شخصیت: ۵۱
- ۲-۲-۱۰- تفاوت شخصیت پردازی در داستان های کلاسیک و نو ۵۳
- ۲-۲-۱۱- نظری های شخصیت و انواع آن ۵۴
- فصل سوم : درباره ی محمد علی گودینی
- ۳-۱- معرفی محمد علی گودینی ۵۹
- ۳-۲- مشخصات رمان: ۶۳
- ۳-۳- خلاصه رمان "تالار پذیرایی پایتخت" ۷۱
- ۳-۴- خلاصه رمان " آتش سرد" ۷۶

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل داده ها

- ۴-۱- درآمد ۸۰
- ۴-۲- معرفی شخصیت های محوری رمان "تالار پذیرایی پایتخت" ۸۰
- ۴-۳- معرفی شخصیت های محوری رمان " آتش سرد" ۱۱۴
- ۴-۴- نتیجه گیری ۱۴۵
- بوست ۱۴۷
- منابع و مأخذ: ۱۵۱

مقدمه

هر داستان نویسی به خوبی واقف است که حداقل، یک دلیل مهم که انسان‌ها از دیرباز داستان می‌خوانده‌اند، این است که در داستان‌ها خود را می‌یابند و با محمل داستان به دنیایی خیالی سفر می‌کنند. دنیایی که آنان را از روزمرگی جدا می‌کند و با تصور آرزوها و پندارهایشان به پرواز درمی‌آورد. شاید به جرأت بتوان گفت که یکی از بال‌های این پرواز، شخصیت و شخصیت‌پردازی است. هر داستانی واجد عنصر شخصیت است. شخصیت‌ها روند داستان را پیش می‌برند و رفتار و کنش آن‌ها نقش اساسی در داستان دارد.

یکی از مهم‌ترین عوامل شکل دهنده داستان، عنصر شخصیت می‌باشد. زیرا اعمال و رفتار شخصیت‌ها به عنوان عنصر زنده‌ی داستان، نقش اساسی را ایفا می‌کنند. به نوعی شخصیت هسته اصلی یک داستان را تشکیل می‌دهد.

از میان عناصر تشکیل دهنده‌ی یک داستان، عامل شخصیت، یکی از عناصر عینیت دهنده به زندگی اجتماعی قصه است و شاید به همین دلیل است که «آندره ژید» به تأکید گفته است: «هرگز عقیده‌ای را نگوی، مگر از طریق شخصیت؛ هر شخصیت داستان می‌تواند مورد تقلید و تکرار قرار گیرد و در عرصه‌ی زندگی بسیار موثر واقع شود و تأثیرات خوشایند یا ناخوشایندی در جامعه بر جای بگذارد. البته این در صورتی است که نویسنده با استادی بتواند شخصیت‌های نیرومند و جالب توجهی را به وجود بیاورد. از این نظر شخصیت و شخصیت‌پردازی از عناصر بسیار پر اهمیت داستان به حساب می‌آیند.» (براهنی، ۱۳۷۷: ۲۴۶-۲۴۴ با تلخیص)

در ساده‌ترین تعریف اگر داستان را یک ماجرا بدانیم بی‌شک یک یا چند شخصیت در شکل‌گیری آن دخیل بوده است. البته لازم به ذکر است که شخصیت تنها انسان نیست، چه بسا شخصیت داستان حیوان، شیء

ویا هر چیز دیگری باشد . بنابراین عامل شخصیت ها و شیوه های شخصیت پردازی بای د به عنوان اصلی ترین عامل درراس عوامل دیگری چون (طرح ، زاویه دید ، زمان ، مکان و ...) قرارگیرد .

درباره اهمیت شخصیت نکاتی را باید مورد توجه قرارداد ، با توجه به اینکه شیوه های شخصیت پردازی درداستان با اشکال گوناگون انجام می شود نویسنده باید با توجه به ابع اد مختلف شخصیت هایش ، را به خواننده معرفی کند و درجریان داستان خواننده را به اوج وپایان داستان هدایت کند.

نپوسی شیوه ی خلق شخصیت و عوامل موثر در روند پرورش شخصیت و واقعیات، ویژگی های دیگری را برای ما انشا خواهد کرد . دراین تحقیق این وجه از داستان های محمدعلی گودینی مورد بررسی قرار گرفته است.

این پژوهش در چهار فصل تدوین شده است که شامل : فصل اول: کلیات تحقیق، فصل دوم : مبانی نظری تحقیق، فصل سوم: درباره محمد علی گودینی و آثار وی ، فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها می باشد و در آخر جداول و نمودارها و نتیجه ذکر شده است.

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱ بیان مسئله

یکی از مهم ترین عوامل شکل دهنده ی داستان، عنصر شخصیت می باشد . زیرا اعمال و رفتار شخصیت ها به عنوان عنصر زنده ی داستان، نقش اساسی را ایفا می کنند. به نوعی شخصیت هسته اصلی یک داستان را تشکیل می دهد.

در ساده ترین تعریف اگر یک داستان را یک ماجرا بدانیم بی شک یک یا چند شخصیت در شکل گیری آن دخیل بوده است. البته لازم به ذکر است که شخصیت تنها انسان نیست، چه بسا حیوان، شی و یا هر چیز دیگری باشد.

بنابراین عامل شخصیت و شیوه های شخصیت پردازی باید به عنوان اصلی ترین عامل در راس عوامل دیگری چون (طرح، زاویه دید، زمان، مکان و...) قرار گیرد .

در تحلیل شخصیت و شخصیت پردازی ابتدا باید با تعریف کلی آن آشنا شد که بزرگان در این باره گفته اند:

"عامل شخصیت، محوری است که تمامیت قصه بر مدار آن می چرخد، کلیه ی عوامل دیگر، غیبت، کمال، معنت و مفهوم علت وجودی خود را از شخصیت کسب می کنند". (براهنی، ۱۳۶۸: ۱۳۵)

"شخصیت ها، اشخاص ساخته شده (مخلوقی) هستند که در داستان، نمایشنامه و ... ظاهر می شوند. کیفیت روانی و اخلاق ی آن ها نیز در عمل و آن چه می گویند و می کنند وجود دارد" (یونسی، ۱۳۸۴: ۲۸۹)

درباره اهمیت شخصیت نکاتی را باید مورد توجه قرار داد، با توجه به اینکه شیوه های شخصیت پردازی در داستان به اشکال گوناگون انجام می شود، نویسنده باید با توجه به ابعاد مختلف شخصیت هایش، او را به خواننده معرفی کند و در جریان داستان خواننده را به اوج و پایان داستان هدایت کند،

از طرفی چون شخصیت های داستان متفاوت هستند نویسنده، باید در شخصیت پردازی ری، زاویه های مختلف را به خواننده معرفی کند.

با توجه به اینکه شخصیت های رمان های محمد علی گودینی نماد انسان های درد کشیده جامعه ی کنونی می باشند که طیف وسیعی از آن را تشکیل می دهند در این پایان نامه با توجه به سوالات زیر به تحلیل شخصیت های دو رمان معروف گودینی خواهیم پرداخت.

۱-۲- سوالات اصلی تحقیق:

۱- گستره ی شخصیت های آثار محمد علی گودینی چه طبقاتی از اجتماع را در بر می گیرد؟

۲- در رمان های گودینی چه نوع شخصیت هایی معمولاً حضور پررنگ تری دارند؟

۳- گودینی با شخصیت پردازی در رمان هایش چه مضامین و موضوعاتی را به مخاطب ارائه می

دهد؟

۴- پیوند میان شخصیت ها و درون مایه های داستانی در آثار گودینی چه میزان است؟

۱-۳- سابقه و ضرورت انجام تحقیق

بحث شخصیت از مباحث اصلی داستان است. در این بحث از شیوه بازتاب و انعکاس افراد واقعی در داستان صحبت می شود. شخصیت های این دو رمان «تالار پذیرایی پایتخت و آتش سرد» با ساختارها و معناهای گوناگونی هستند. مهم ترین خصوصیت این دو رمان، سادگی، روانی و پرداختن به مسائل اجتماعی و فرهنگی است که خواننده را با شخصیت های متفاوتی روبرو می کند؛ زیرا داستان های گودینی جزء آن گروه از داستان های قرار می گیرند که اجتماع و مشکلات آن را مورد توجه قرار می دهند.

تعداد زیادی مقاله، پایان نامه و کتاب در رابطه با آثار گودینی نوشته شده است، اما تا کنون هیچ پژوهشی که به طور اخص به شخصیت و شخصیت پردازی در داستان‌های وی پرداخته باشد، صورت نگرفته است. لذا با توجه به مغفول ماندن نسبی ادبیات داستانی معاصر انجام پژوهشی جامع که در بردارنده ی اهداف تحقیق حاضر باشد، ضرورت دارد.

با توجه به این که شخصیت و شخصیت پردازی یکی از عناصر مهم داستان است و هنوز آنطور که

شایسته است این عنصر در آثار نویسندگان موفق معاصر هم چون گودینی کار نشده است این

پژوهش بر آن است تا رویکرد جدیدی را در تحقیقات ادب فارسی بگشاید.

بررسی داستان‌های گودینی به چند دلیل ضروری می نماید.

نقش مهم و تاثیر گذار آثار وی در ادبیات معاصر، و به ویژه توجه به زندگی و دیدگاه انسان امروز و

تحول افکار وی

اهمیت مضمون‌های اجتماعی و فرهنگی رمان‌های وی

فضاسازی جامعه روستایی و مدرن و شخصیت پردازی در داستان وی

پرداختن به انسان‌مداری و مسأله بنیادین بشری در شخصیت‌های داستان

۱-۴- فرضیه‌های تحقیق:

۱) گستره ی شخصیت‌های گودینی انسان‌های کنونی در جامعه ی روستایی و مدرن را در بر می

گیرد که با مسأله بنیادینی همچون: مشکلات رعیت بودن، درگیری با امنیت، خرافات، چشم و هم

چشمی، آرزوی رفتن به شهر و تضادهای فرهنگی و اجتماعی زمان انقلاب اسلامی و هشت سال

دفاع مقدس که شامل تمامی اقشار جامعه در نوبه ی خود می شوند روبرو هستند.

۲) در رمان " تالار پذیرایی پایتخت " شخصیت های روستایی و افراد ساده لوح نسبت به سایر افراد حضور پررنگ تری دارند، اینان اشخاصی هستند که نسبت به سایر شخصیت های داستان به تغییرات جامعه حساس ترند و به تحولات اجتماعی واکنش بیش تری نشان می دهند، اما شخصیت های رمان "آتش سرد" را به طور کلی افرادی تشکیل می دهد که نسبت به حفظ ارزش های جامعه بی تفاوت و خنثی هستند.

۳) گودینی با شخصیت پردازی در رمان هایش مضامینی متفاوت را به خواننده ارائه می دهد، که اغلب این مضامین مربوط به مردم روستا و مشکلات آنها در دهه های اخیر است.

۴) پیوند مناسب و معناداری میان شخصیت ها و درون مایه های رمان های گودینی وجود دارد . از آنجایی که گودینی خود از نسل شخصیت هایش می باشد، لذا سعی بر آن دارد که در داستان هایش شخصیت ها عینا کسانی باشند که در اجتماع، با آنها برخورد داشته است.

۱-۵- اهداف تحقیق :

هدف این تحقیق تعریف عنصر شخصیت و شیوه های شخصیت پردازی از ابعاد متفاوت در رمان های محمد علی گودینی است . لذا ما در این پژوهش بعد از بررسی اجمالی رمان و داستان به تعریف شخصیت و شیوه های پردازش آن در آثار محمد علی گودینی می پردازیم . هدف از بررسی

شخصیت و شخصیت پردازی رمان های محمد علی گودینی عبارتند از:

۱- بررسی و بازنمایی ویژگی های ساختاری شخصیت های رمان های گودینی.

۲- بررسی و شناخت ویژگی های دیدگاهی و اعتقادی نویسنده در مسیر آثارش.

۳- تاثیر اوضاع اجتماعی و فرهنگی زمان نویسنده بر آثار و شخصیت های رمان های گودینی.

فصل دوم

کلیات، مفاهیم و تعاریف

۲-۱- ادبیات داستانی:

ادبیات داستانی در معنای جامع آن به هر روایتی که خصلت ساختگی و ابداعی آن بر جنبه تاریخی و واقعی اش غلبه کند، اطلاق می شود: از این رو ظاهراً باید همه انواع خلاقه ادبی را در بر بگیرد، اما در عرف نقد امروز به آثار روایت متشور، ادبیات داستانی می گویند.

ادبیات داستانی بخشی از ادبیات یا ادبیات تخیلی است که همه انواع آثار داستانی روایی متشور را در بر می گیرد، یعنی هر اثر روایی خلاقه ای که با دنیای واقعی ارتباط معنا داری داشته باشد، در حوزه ادبیات داستانی قرار می گیرد. ادبیات داستانی شامل: قصه، رمانس، رمان، داستان کوتاه و آثار وابسته به آنهاست و انواع ادبی یونان باستان یعنی آثار حماسی، غنایی، نمایشی و تعلیمی را در بر نمی گیرد.

۲-۱-۱- پیشینه داستان:

«هیچ قومی را در طول زندگی تاریخ بشر نمی توان یافت که فاقد افسانه^۱ و اسطوره باشند. در حقیقت افسانه، اسطوره، قصه^۲ و داستان، شناسنامه ای برای اثبات هویت و ماهیت هر قوم به شمار می روند و از آن به عنوان وسیله ای برای ماندگاری و جاودانگی استفاده می شود که در یک عبارت می گوید: «من هستم!»

در متون مصری، چینی، سومری باستان و سانسکریت شماری از نمونه های کهن قصه ها یا قطعه های داستانی یافت می شود. نخستین تعریف مکتوب از عملی که به گونه ای مبهم به داستان و قصه گویی می ماند؛ گویا در نوعی پایروس مصری در فاصله میان سلسله دوازدهم و هجدهم (۲۰۰۰-۱۳۰۰ ق م) ثبت شده است و گفت و گویی میان «خوفو» (خئوس) و پسرانش را بیان می کند. (فرشته حکمت، ۱۳۸۰: ۸۸)

¹ myth
² story

اگر چه داستان های گذشته ساده و به دور از تکلف و پیچیدگی بوده، اما اصول بنیادی ساخت قصه و عناصر داستان تا حدودی در آنها رعایت می شده است.

۲-۱-۲- تعریف داستان

یکی از ساده ترین و کلی ترین این تعاریف، تعریفی است که ناصر ایرانی ارائه کرده است: «داستان به هر اثر منثور گفته می شود که بیش از آن که از لحاظ تاریخی حقیقت داشته باشد، آفریده و ابداع نیروی تخیل و هنر نویسنده است.» (ایرانی، ۱۳۶۴: ۲۸)

«من داستان را شامل هر نوع نوشته ای می دانم که در آن ماجراهای زندگی به صورت مسلسل وار گفته شود. داستان هم شامل حکایت، افسانه و اسطوره (خواه منظوم و خواه منثور) خواهد بود و هم شامل قصه به معنای امروزی آن یعنی (رمان) می شود.» (براهنی، ۱۳۶۸: ۴۰)

«داستان تصویری است عینی از چشم انداز و برداشت نویسنده از زندگی. هر نویسنده «فکر و اندیشه» معینی درباره زندگی دارد یا نحوه برخوردش با زندگی، فلسفه زندگی او را مجسم می کند. در ضمن هر نویسنده چون هر کس دیگر، «احساس^۳» به خصوصی از زندگی دارد و این «احساس» صمیمانه با «فکر و اندیشه» او در ارتباط است؛ در واقع افکار و اندیشه ها را نمی توان از احساسات و عواطف جدا کرد. این افکار و احساسات گاهی به هم آمیخته و پیوسته اند و گاه در برابر هم قرار می گیرند. از این رو ممکن است نویسنده ای قادر نباشد احساسات خود را با افکاری که برایش مهم است مرتبط کند اما می تواند این

³ feeling

احساسات را در تخیل «شخصیت‌ها»⁴ و «عمل یا عمل داستانی» تشریح و تجربه کند که همین، داستان را می‌آفریند.

بنابراین: «داستان، نمایش کوششی است که سازگاری افکار و عواطف را موجب می‌شود.» نویسنده به طور عام از مردم دیگر، با نیاز و قابلیت ارائه افکار و احساساتش متمایز است. ارائه افکار و احساسات در شکل و صورتی که به مردم، بهتر فکر کردن و چیره شدن بر مشکلات و ارتباط صحیح با یکدیگر را می‌آموزد. واعظ، فیلسوف و مقاله‌نویس افکار خود را به طور کلی و مجرد بی‌توجه به احساسات خود ارائه می‌دهند اما نویسنده تمایلی به ارائه افکار کلی و مجرد ندارد و می‌خواهد آن‌ها را به طور ملموس تصویر کند. در این تصویر افکار و احساسات به طور تفکیک‌ناپذیری به هم آمیخته‌اند. در خلق چنین تصویری در عمل، نویسنده تجربه خود را به صورت برگزیده و تنظیم شده ارائه می‌دهد، به شیوه‌ای که خواننده ممکن است خود را در آن سهیم بداند و در افکار و احساسات او شرکت کند.» (میرصادقی، ۱۳۷۶: ۳۲-۳۱)

بسته به دیدگاه صاحب نظران تعاریف متنوعی از داستان ارائه شده است. این تعاریف گاه اشتراکاتی دارند و گاه تمایزاتی و گاهی هم یک حرف هستند به زبان‌های مختلف. همان‌طور که ملاحظه می‌شود این تعاریف، نشأت‌گرفتن داستان از واقعیت را رد نمی‌کند بلکه شرط حضور تخیل نویسنده را در بیان داستان ضروری می‌داند.

⁴ characteres